

Organska poljoprivreda kao faktor razvoja zelene ekonomije

Organic agriculture as a factor in the development of green economy

Lela Ristić¹, Danijela Despotović^{2}, Petar Veselinović³*

^{1,2,3}Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet, Kragujevac, Republika Srbija /
University of Kragujevac, Faculty of Economics, Kragujevac, Republic of Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 15.07.2023, Rad prihvaćen / Accepted: 08.10.2023.

Sažetak: Zelena ekonomija obuhvata različite zelene prakse, uključujući zelenu poljoprivredu. Pritom je organska poljoprivreda jedna od determinanti razvoja zelene ekonomije, na šta istovremeno ukazuju teorija i praksa. Shodno tome, predmet istraživanja u ovom radu jeste savremena uloga i značaj organske poljoprivrede u razvoju zelene ekonomije. Cilj istraživanja je utvrditi u kom pravcu se organska poljoprivreda danas razvija u svetu i u kojoj meri utiče na realizaciju koncepta zelene ekonomije. U radu se polazi od sledeće hipoteze: Ukoliko se organska poljoprivreda dinamičnije razvija, podstiče se i brži razvoj zelene ekonomije. U skladu sa tim, u ovom istraživanju se koriste zvanični statistički podaci koji se odnose na utvrđeno problemsko područje, kao i relevantne publikacije renomiranih autora i međunarodnih organizacija. Rezultati istraživanja ukazuju da je, globalno posmatrano, organski sektor neophodno jačati, jer se takvim pristupom podstiče razvoj zelene ekonomije, kao faktora održivog razvoja i rešavanja globalnih ekoloških problema.

Ključne reči: organska poljoprivreda, zdrava hrana, zelena ekonomija, ekologija, održivi razvoj.

Abstract: The green economy encompasses a variety of green practices, including green agriculture. At the same time, the organic agriculture is one of the determinants for the green economy development, as both theory and practice point to. Accordingly, the subject of research in this paper is the contemporary role and importance of organic agriculture in the development of green economy. The aim of this research is to determine in which direction organic agriculture is developing in the world today and to what extent it affects the realization of green economy concept. The paper is based on the following hypothesis: If organic agriculture develops more dynamically, a faster development of the green economy is also encouraged. Hence, this research uses the official statistical data related to the identified problem area, as well as relevant publications by renowned authors and international organizations. The results of this research indicate that, globally, the organic sector needs to be strengthened, because such an approach encourages the development of green economy, as a factor of sustainable development and solving global environmental problems.

Key words: organic agriculture, healthy food, green economy, ecology, sustainable development.

¹orcid.org/0000-0002-4590-8261, e-mail: Iristic@kg.ac.rs

²orcid.org/0000-0002-2610-8605, e-mail: dspotovic@kg.ac.rs

³orcid.org/0000-0002-2765-1730, e-mail: pveselinovic@kg.ac.rs

UVOD / INTRODUCTION

Organska poljoprivreda se već relativno dugo istražuje od strane mnogih autora u svetu, sa različitim teorijsko-metodoloških aspekata, a pritom se uočava da ima i sve veću primenu u praksi, što potvrđuju primeri mnogih zemalja u kojima raste broj organskih proizvođača, procenat površina pod organskim usevima i broj grla životinja koje se gaje u okviru organskog stočarstva. Organsku poljoprivredu u službi biodiverziteta i zdravlja razmatraju Šeremešić et al. (2017) i mnogi drugi autori. Cidón et al. (2021) ukazuju na benefite organske poljoprivrede sa aspekta bioekonomije, a Yan et al. (2022) ističu da održive poljoprivredne prakse dosta doprinose zdravlju ljudi. Stavove konvencionalnih farmera prema organskoj poljoprivredi, u okviru svoje studije istražuju Ghosh & Ghosh (2023). Gambelli et al. (2023) analiziraju ulogu ključnih stejkholdera uključenih u istraživanja i politiku inovacija EU, kroz studiju slučaja organskog sektora. Brady et al. (2023) postavljaju pitanje opstanka i budućeg dugoročnog razvoja organskih farmi.

Na organsku poljoprivredu se sasvim skladno nadovezuje aktuelni koncept zelene ekonomije, za koji Merino-Saum et al. (2020) ističu da nema jedinstvenu opšteprihvaćenu definiciju. Poznati autori, Pearce, Markandya & Barbier (1989), pri Londonskom centru ekološke ekonomije (London Environmental Economics Centre - LEEC), prvi su uputili, UK Departmanu za ekologiju, plan za zelenu ekonomiju, odnosno, u naziv svog Izveštaja uveli su termin zelena ekonomija. Pritom, objašnjavaju ideju o održivom razvoju, vezu između ekonomije i ekologije, značaj valorizacije prirodne sredine i resursa, kao i neophodnost adekvatne reakcije ekološke politike u procesu razvoja, obrađujući različite pristupe i inicijative za održivi razvoj, analizirajući i cenu koja se mora platiti za odabrani pristup.

Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (United Nations Environment Programme - UNEP) je snažno fokusiran na brojna ekološka pitanja koje su u nadležnosti UN. UNEP zelenu ekonomiju definiše kao niskougljeničnu i efikasnu u pogledu korišćenja resursa, a istovremeno i društveno inkluzivnu. U zelenoj ekonomiji su rast zaposlenosti i prihoda vođeni javnim i privatnim ulaganjima u zelene ekonomske aktivnosti, infrastrukturu i prateće sektore, a koji omogućavaju smanjenje emisije ugljen-dioksida i zagađenja, poboljšanu energetska efikasnost i racionalnije korišćenje raspoloživih resursa, kao i sprečavanje gubitka biodiverziteta i ključnih elemenata ekosistema. Pritom se ističe da zelene investicije

treba omogućiti i podržati, kroz jasno usmerenu javnu potrošnju, reforme i unapređenja razvojne politike, promene u oporezivanju i regulativi u oblasti razvoja privrede i očuvanja životne sredine. UN zapravo za životnu sredinu promoviše razvojni put i pristup koji posmatra prirodni kapital kao kritično i izuzetno vredno ekonomsko dobro, odnosno, kao izvor mnogobrojnih javnih koristi i brojnih solucija za zapošljavanje u okviru zelenog preduzetništva, posebno ističući značaj za ljude koji umnogome zavise od prirodnih resursa. Pojam zelene ekonomije, naravno, ne zamenjuje održivi razvoj, već usmerava poseban fokus na ekonomiju koja donosi pozitivne ekološke efekte, pri čemu ne zanemaruje ni šire društvene ciljeve održivog razvoja. Kao glavne oblasti zelene ekonomije navode se (UNEP, 2023):

- zagovaranje makroekonomskog pristupa održivom ekonomskom rastu, kroz regionalne, subregionalne i nacionalne forume;
- promovisanje zelene ekonomije sa posebnim fokusom na zelene finansije, tehnologije i investicije;
- podrška državama, u smislu uvođenja i razvoja makroekonomskih politika, koje će biti usmerene u pravcu podrške tranziciji u zelenu ekonomiju.

UN Inicijativa za zelenu ekonomiju (UN Environment-led Green Economy Initiative – GEI, 2008), uključuje sledeće aktivnosti (UNEP, 2023):

- kreiranje izveštaja o zelenoj ekonomiji i sličnih formi istraživačkih rezultata, u okviru kojih se analiziraju implikacije zelenih investicija na makroekonomiju, održivost i druge prateće aspekte, u nizu sektora, od obnovljivih izvora energije, do poljoprivrede, kao i davanje smernica o politikama koje mogu podržati povećana ulaganja u ove sektore;
- pružanje savetodavnih usluga o načinima usmeravanja ka zelenoj ekonomiji u svakoj konkretnoj zemlji;
- angažovanje velikog broja naučnoistraživačkih, nevladinih organizacija, poslovnih i UN partnera, tokom implementacije Inicijative za zelenu ekonomiju.

Pod uticajem navedene UN Inicijative za zelenu ekonomiju, kao i brojnih drugih faktora u svetu, zelena ekonomija je ušla u agendu Rio+20, 2012. Danas, UN Agenda 2030 za održivi razvoj, odnosno, globalni ciljevi održivog razvoja (SDGs – Sustainable Development Goals), potvrđuju da i u savremenim uslovima ideja o održivosti razvoja i zelenoj

ekonomiji, nastavlja da se širi i razvija u globalnim okvirima. Georgeson et al. (2017) posmatraju zelenu ekonomiju u globalnim okvirima, dajući pregled relevantnih koncepata, definicija, metodologija merenja i njihovih interakcija. Dhingra (2021) razmatra mogućnosti i izazove zelene ekonomije u kontekstu međunarodne perspektive. Dimić et al. (2023) opisuju zelenu ekonomiju kao pokretača ekonomskog razvoja u savremenim uslovima.

U svakom slučaju, zelena ekonomija potvrđuje da se ekonomski rast i razvoj ne mogu odvijati odvojeno od ekosistema u okviru kojih funkcionišu i koji ih okružuju. Pritom, oblasti, modeli i forme zelene ekonomije, koji se danas pojavljuju, sve su brojniji, raznovrsniji, inovativniji i atraktivniji. Shodno tome, zelena ekonomija, kao savremeni koncept koji se sve više potencira u različitim oblastima privrede i društva, ima široku primenu i u poljoprivredi.

Organska poljoprivreda se smatra jednim od brojnih faktora razvoja zelene ekonomije (Akhmetshina et al., 2019), a zelena ekonomija je pritom bitan faktor održivog razvoja, na šta ukazuju mnoga teorijska i empirijska istraživanja, poput Chaaben et al. (2022), Voumik & Shah (2014) itd. Istovremeno je zelena ekonomija i faktor rešavanja globalnih ekoloških problema (Lin et al., 2022; Suchy et al., 2023; itd). Shodno tome, organska poljoprivreda ima veliki značaj za zeleni rast i razvoj (OECD, 2016). Lotter (2003) razmatra organsku poljoprivredu u kontekstu održive poljoprivrede. Pritom, agrarnu i ruralnu politiku mnogi autori posmatraju kao bitan element održivog razvoja (Veselinović et al., 2022; Ristić et al., 2023; itd.). Politiku ruralnog razvoja Evropske unije, održivu poljoprivredu i zaštitu životne sredine, integralno posmatraju Vujičić et al. (2006), a i tokom novijih istraživanja povezanih sa ovom temom, dok Prodanović et al. (2023) razmatraju efekte klimatskih promena na profitabilnost u konkretnoj poljoprivrednoj proizvodnji, odnosno, biljnoj proizvodnji. U kontekstu podsticanja ekološke orijentacije, ulogu i značaj edukacije u vezi sa primenom savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) u procesu razvoja ekološke proizvodnje, analiziraju Ilić et al. (2020). Veselinović et al. (2021) ističu da su digitalizacija ruralnih područja i precizna poljoprivreda vrlo aktuelni pristupi u procesu održivog razvoja, pri čemu se ne sme zamariti ni model organske poljoprivrede i ekološke orijentacije ruralnog razvoja u savremenim uslovima. Dašić & Anufrijević (2022) upravo posmatraju zelenu ekonomiju kroz prizmu digitalne transformacije u savremenim uslovima.

1. MATERIJALI I METODE / MATERIALS AND METHODS

Predmet istraživanja u ovom radu je savremena uloga i značaj organske poljoprivrede u razvoju zelene ekonomije. Shodno tome, cilj istraživanja je utvrditi u kom pravcu se organska poljoprivreda danas razvija u svetu i u kojoj meri utiče na realizaciju koncepta zelene ekonomije.

U radu se polazi od sledeće hipoteze: Ukoliko se organska poljoprivreda dinamičnije razvija, podstiče se i brži razvoj zelene ekonomije.

U skladu sa utvrđenim predmetom, ciljem istraživanja i polaznom hipotezom, u radu se koriste dostupni zvanični statistički podaci, koji se odnose na utvrđeno problemsko područje, kao i relevantne publikacije renomiranih autora, istaknutih u uvodnim razmatranjima. U ovom istraživanju se, zapravo, koriste statistički podaci, izveštaji i analize brojnih nadležnih nacionalnih institucija i poznatih međunarodnih organizacija koje se bave ovom problematikom, a posebno FiBL & IFOAM Organics International. S obzirom na prirodu istraživane problematike, u radu se koriste metode deskripcije, komparacije, analize i sinteze. Tabela prikazi, grafici i mapa, odnosno, slike, dodatno pojašnjavaju pojedina značajna pitanja u okviru predmetne oblasti ovog rada, doprinoseći time u velikoj meri rezultatima istraživanja i njihovoj diskusiji, pa prema tome i zaključku.

2. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

Organska proizvodnja je vrlo specifičan vid poljoprivrede, u osnovi suprotan od konvencionalne poljoprivrede, s obzirom da je snažno ekološki orijentisan, ima izraženu brigu o očuvanju životne sredine, prirodnih resursa i biološke raznovrsnosti, potencira korišćenje prirodnih materija i poštovanje bioloških procesa rasta i razvoja biljaka i životinja koje se gaje u okviru poljoprivredne delatnosti. Istovremeno, po osnovu izvanrednog kvaliteta organskih proizvoda, pa prema tome i više cene ovih proizvoda na tržištu, obezbeđuje proizvođačima organskih proizvoda značajan prihod, a potrošačima nudi bezbedne i visokokvalitetne proizvode, koji doprinose očuvanju zdravlja ljudi. Pritom se kao glavni nedostaci organske poljoprivrede najčešće ističu ekonomski aspekti za proizvođače i potrošače, u smislu da uglavnom ne donosi poljoprivrednicima visoke profite, a istovremeno mnogim potrošačima organski proizvodi nisu dostupni i privlačni upravo

zbog znatno više cene od konvencionalnih proizvoda.

Prema međunarodnoj organizaciji koja se najpodrobnije bavi globalnim pitanjima organskog sektora (IFOAM Organics International - Međunarodna federacija pokreta za organsku poljoprivredu), osnovni principi na kojima se bazira organska poljoprivreda, jesu sledeći (Serbia Organica, 2023):

- Princip zdravlja - organska poljoprivreda čuva i unapređuje zdravlje ljudi, biljaka, životinja i zemljišta;
- Princip ekologije - organska poljoprivreda pomaže očuvanju ekosistema;
- Princip pravednosti - organska poljoprivreda se adekvatno odnosi prema prirodi;
- Princip negovanja i staranja - upravljanje organskom poljoprivredom usmereno je istovremeno na interese sadašnjih i budućih generacija, kao i ekosistema.

U mnogim zemljama se značajno insistira na razvoju organske proizvodnje. Evropska unija (EU) je jedan od takvih primera, gde se uz veoma obimnu pravnu regulativu, odnosno, stroge propise EU o organskoj proizvodnji, pruža jasan, precizan i sveobuhvatni okvir za proizvodnju organskih proizvoda s posebnim akcentom na podsticanje najbolje ekološke prakse i prirodne ravnoteže, primenu visokih standarda kvaliteta i sistema kontrole poštovanja pravila koja se odnose na proizvodnju, preradu, distribuciju i stavljanje organskih proizvoda u promet. U EU organski proizvoditi znači poštovati sva propisana pravila o organskoj proizvodnji, koja su utvrđena na osnovu opštih i specifičnih principa za promovisanje zaštite životne sredine, održavanje biodiverziteta evropskih zemalja i izgradnju poverenja potrošača u organske proizvode. Ovi propisi regulišu sve oblasti organske proizvodnje i oslanjaju se na čitav niz ključnih principa, kao što su (EC, 2023):

- zabrana upotrebe GMO;
- zabrana upotrebe jonizujućeg zračenja;
- ograničavanje upotrebe veštačkih đubriva, herbicida i pesticida;
- zabrana upotrebe hormona i ograničavanje upotrebe antibiotika u pogledu zaštite zdravlja životinja.

U mnogim drugim integracijama u svetu ili zemljama pojedinačno, na sličan način se posmatra organska proizvodnja, pri čemu su u državama koje su u procesu pristupanja EU nacionalne regulative u

ovoj oblasti značajno usmerene na usklađivanje sa Unijom. Shodno tome, u Republici Srbiji, organska proizvodnja se definiše kao proizvodnja poljoprivrednih i drugih proizvoda, koja se zasniva na primeni metoda organske proizvodnje u svim fazama proizvodnje, a koja isključuje upotrebu genetički modifikovanih organizama (GMO) i proizvoda koji se sastoje ili su dobijeni od GMO, kao i upotrebu jonizujućeg zračenja. Pritom se zahteva poštovanje sledećih načela (Zakon o organskoj proizvodnji, "Sl. glasnik RS", br. 30/2010 i 17/2019 - dr. zakon):

- adekvatnog upravljanja ekološkim sistemima, uz primenu prigodnih metoda organske proizvodnje;
- ograničene upotrebe ulaznog repromaterijala (spoljašnjih inputa);
- strogog ograničenja upotrebe hemijskih sredstava - sintetizovanih inputa;
- prilagođavanja regionalnim i lokalnim klimatskim i agroekološkim uslovima;
- očuvanja i unapređenja kvaliteta zemljišta, prirodne plodnosti tla i sl.

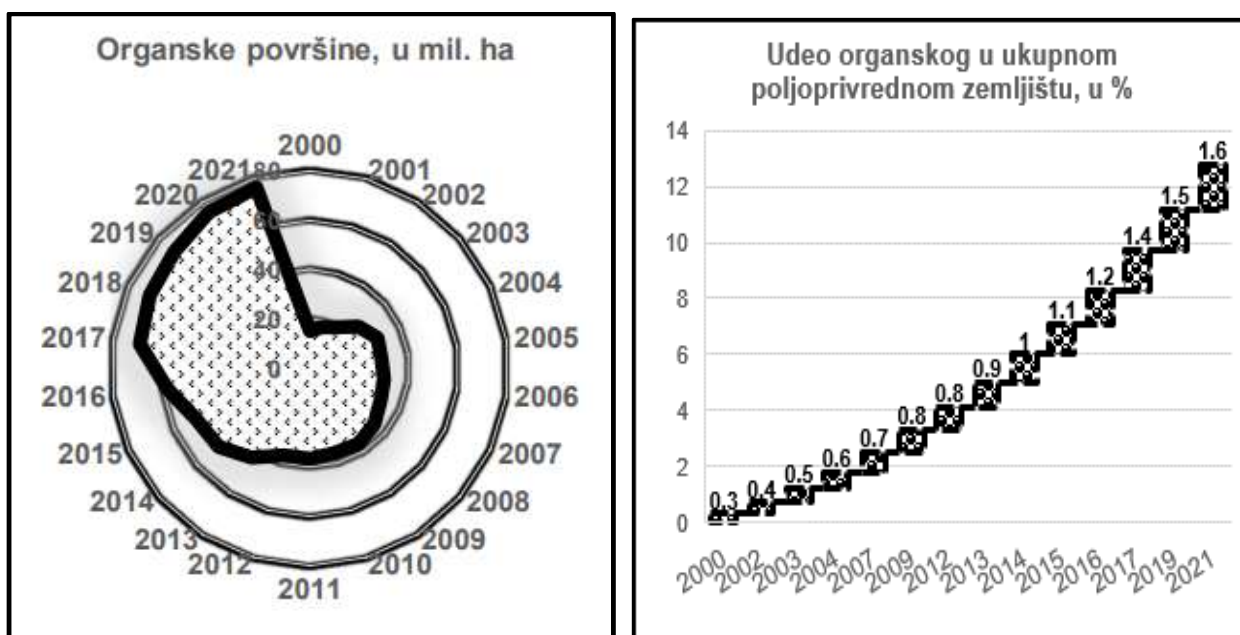
Organska poljoprivredna aktivnost je zabeležena u 191 zemlji sveta, pri čemu je u 74 zemlji potpuno implementirana i regulativa u vezi sa organskom proizvodnjom. Od strane Istraživačkog instituta za organsku poljoprivredu - FiBL (Research Institute of Organic Agriculture / Forschungsinstitut für biologischen Landbau) i Međunarodne federacije pokreta za organsku poljoprivredu - IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) Organics International, statistički, naučno-stručno i analitički se prati organska poljoprivreda na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Najviše filijala IFOAM, od ukupno 791, beleži se u Nemačkoj (81), zatim Kini (54), Indiji (46) i SAD-u (45). Pritom se zapaža da je organsko poljoprivredno zemljište najzastupljenije u Australiji i to daleko više u odnosu na sve druge zemlje. Površine sa kojih se sakupljaju divlje biljne vrste iz prirodnih staništa u komercijalne svrhe, takođe su povećane u svetu (više od 7 puta), u periodu 1999-2021. godine, pri čemu su ove površine najzastupljenije u Finskoj, a zatim u Zambiji i Namibiji. Ključni inidkatori razvoja organske poljoprivrede i vodeće zemlje u ovoj oblasti, predstavljeni su u Tabeli 1.

Poslednji dostupni podaci FiBL & IFOAM Organics International ukazuju da je 2021. godina bila još jedna uspešna godina za organsku poljoprivredu u svetu (Slika 1).

Tabela 1 - Organska poljoprivreda u svetu
Table 1 - Organic agriculture in the World

Indikator	Svet	Vodeće države
Organsko poljoprivredno zemljište, 2021. godine (u mil. hektara)	2021. godine: 76,4 (1999. godine: 11)	Australija: 35,7 Argentina: 4,1 Francuska: 2,8
Učešće organskog u ukupnom poljoprivrednom zemljištu, 2021. godine (u %)	1,6	Lihtenštajn: 40,2 Samoa: 29,1 Austrija: 26,5
Rast površina organskog poljoprivrednog zemljišta, 2020/2021. godine	+ 1,7% (rast od 1,3 miliona ha)	Kina: + 13% (+ 319.000 ha) Francuska: + 9% (+ 228.000 ha) Španija: + 8% (+ 198.000 ha)
Broj organskih proizvođača, 2021. godine	2021. godine: 3.700.000 (1999. godine: 200.000)	Indija: 1.599.010 Uganda: 404.246 Etiopija: 218.175
Tržište organskih proizvoda, 2021. godine, u mlrd. evra	2021. godine: 124,8 (2000. godine: 15,1)	SAD: 48,6 Nemačka: 15,9 Francuska: 12,7
Potrošnja organskih proizvoda po glavi stanovnika, 2021. godine, u evrima	15,7	Švajcarska: 425 Danska: 384 Luksemburg: 313

Izvor / Source: na osnovu Willer et al., 2023.

Slika 1 - Poljoprivredno zemljište pod organskom proizvodnjom i udeo organskog u ukupnom poljoprivrednom zemljištu u svetu, 2000-2021. godine

Figure 1 - Agricultural land under organic production and share of organic in total agricultural land in the World, 2000-2021

Izvor / Source: na osnovu Willer et al., 2023.

Posmatrano po kontinentima/regionima, 2021. godine (Tabela 2), područje sa najviše organskog poljoprivrednog zemljišta je Okeanija (oko 36 miliona hektara – skoro polovina svetskog organskog poljoprivrednog zemljišta, odnosno, 47%), zatim sledi Evropa (oko 17,8 miliona hektara, odnosno, 23%), Latinska Amerika (oko 9,9 miliona hektara ili 13%),

Azija (oko 6,5 miliona hektara ili 8,5%), Severna Amerika (oko 3,5 miliona hektara ili 4,6%) i Afrika (oko 2,7 miliona hektara ili 3,5%). Najveći udeo organskog u ukupnom poljoprivrednom zemljištu je u Okeaniji (9,7%), zatim u Evropi (3,6%), pri čemu, na primer, u EU iznosi 9,6%, a u Srbiji samo 0,7% (Willer et al., 2023).

Tabela 3 potvrđuje da je i 2021. godine Australija zemlja sa najvećim površinama organskog poljoprivrednog zemljišta, a zatim slede Argentina, Francuska i Kina, dok je Srbija na 85. mestu od posmatranih 167 zemalja. Pre 10 godina, odnosno, 2011. godine, zemlje sa najvećim organskim površinama bile su Australija, Argentina, SAD i Kina.

Tabela 4 ukazuje da zemlja sa najvećim brojem organskih poljoprivrednika jeste Indija, a sa najvećim tržištem organske hrane su SAD (48,6 milijardi evra), zatim Nemačka (15,9 milijardi evra), Francuska (12,7 milijardi evra) i Kina, pri čemu se na EU u celini odnosi čak oko 46,7 milijardi evra.

Tabela 2 - Organska poljoprivreda po kontinentima/regionima, 2021. godine
Table 2 - Organic agriculture by continent/region, 2021

Kontinent/Region	Organsko poljoprivredno zemljište, uključujući površine u konverziji (u hektarima)	Udeo organskog poljoprivrednog zemljišta kontinenta/regiona u ukupnom organskom poljoprivrednom zemljištu u svetu (%)	Učešće organskog u ukupnom poljoprivrednom zemljištu kontinenta/regiona i globalno (%)
Afrika	2.663.983	3,5	0,2
Azija	6.504.211	8,5	0,4
Evropa	17.844.853	23,4	3,6
Južna Amerika	9.870.887	12,9	1,4
Severna Amerika	3.542.140	4,6	0,8
Australija-Okeanija	35.985.809	47,1	9,7
Svet, ukupno	76.403.777	100	1,6

Izvor / Source: na osnovu Willer et al., 2023.

Tabela 3 - Vodećih deset zemalja prema površini organskog poljoprivrednog zemljišta, učešću organskog u ukupnom poljoprivrednom zemljištu i rastu organskih poljoprivrednih površina, 2021.

Table 3 - Top ten countries with the largest areas of organic agricultural land, organic share of the total agricultural land and the highest increase of organic agricultural land, 2021

Vodećih deset zemalja sa najvećom površinom organskog poljoprivrednog zemljišta		Vodećih deset zemalja sa najvećim učešćem organskog u ukupnom poljoprivrednom zemljištu u državi		Vodećih deset zemalja sa najvećim rastom organskog poljoprivrednog zemljišta	
Država	Površina organskog poljop. zemljišta (u mil. hektara)	Država	Učešće organskog u ukupnom poljop. zemljištu (u %)	Država	Rast površina organskog poljop. zemljišta (u hektarima)
1. Australija	35,69	1. Lihtenštajn	40,2	1. Kina	318.700
2. Argentina	4,07	2. Samoa	29,1	2. Francuska	227.877
3. Francuska	2,78	3. Austrija	26,5	3. Španija	197.551
4. Kina	2,75	4. Estonija	23,0	4. Brazil	162.952
5. Urugvaj	2,74	5. Sao Tome i Prinsipe	21,1	5. Uganda	158.812
6. Indija	2,66	6. Švedska	20,2	6. Rumunija	109.831
7. Španija	2,64	7. Urugvaj	19,6	7. Nemačka	99.991
8. SAD	2,33	8. Švajcarska	17,4	8. Etiopija	97.871
9. Italija	2,19	9. Italija	16,7	9. Italija	90.795
10. Nemačka	1,80	10. Češka	15,8	10. Tanzanija	88.402

Izvor / Source: na osnovu Willer et al., 2023.

Gotovo dve trećine organskih poljoprivrednih površina čine livade/pašnjaci (skoro 50 miliona hektara), čija je površina, ipak, smanjena za oko 2,5% tokom 2021. godine u odnosu na prethodnu godinu. Sa gotovo 14,8 miliona hektara, oranične površine čine oko 19% organskog poljoprivrednog zemljišta. Zabeleženo je povećanje ovih površina oko 11,4%, tokom 2021. godine u odnosu na 2020. godinu. Najveći deo ove kategorije zemljišta je, 2021. godine,

pod žitaricama (5.480.988 ha), zatim zelenom stočnom hranom (3.218.742 ha), uljaricama (2.098.555 ha), tekstilnim usevima (986.745 ha) i mahunarkama (733.308 ha), a znatno manje pod povrćem (445.884 ha), lekovitim biljem (268.654 ha), šećernom repom (107.789 ha), industrijskim biljem (26.115 ha), pečurkama (14.657 ha), jagodama (10.562 ha) itd. Dugogodišnji zasadi čine oko 8,1% organskog poljoprivrednog zemljišta i iznose preko 6,2 miliona hektara. Pritom se, na primer, organska kafa prostire

na oko 922399 ha, masline na 902.601 ha, orasi na 843.862 ha, grožđe na 510.033 ha, kakao na 469.659 ha, voće tropsko i subtropsko na 330.019 ha, kokos

na 309.618 ha, umereno-kontinentalno voće na 301.829 ha, citrusno voće na 114.600 ha, bobičasto voće na 101.759 ha itd. (Willer et al., 2023).

Tabela 4 - Vodećih deset zemalja prema broju organskih poljoprivrednika i veličini tržišta organske hrane, 2021
Table 4 - Top ten countries with the most organic farmers and the largest markets for organic food, 2021

Države sa najviše organskih proizvođača		Države sa najvećim tržištem organske hrane	
Država	Broj organskih proizvođača	Država	Maloprodaja, u milionima evra
1. Indija	1.599.010	1. SAD	48.618
2. Uganda	404.246	2. Nemačka	15.870
3. Etiopija	218.175	3. Francuska	12.659
4. Tanzanija	148.807	4. Kina	11.319
5. Peru	117.398	5. Kanada	5.284
6. Kongo	94.718	6. Italija	3.943
7. Italija	75.874	7. Švajcarska	3.705
8. Tajland	73.611	8. UK	3.461
9. Madagaskar	61.974	9. Švedska	2.764
10. Francuska	58.413	10. Španija	2.528

Izvor / Source: na osnovu Willer et al., 2023.

Organska poljoprivreda ima dosta dodirnih tačaka sa zelenom ekonomijom i održivim razvojem, a može se reći i da je njihova sastavna komponenta. U naučno-stručnoj literaturi je upravo organska poljoprivreda pojmovno i suštinski označena kao veoma povezana sa razvojem zelene ekonomije, različitim pristupima i modelima održivog razvoja. Pritom je u praksi razvoj organske poljoprivrede vrlo često podstrek za brži i diverzifikovaniji razvoj zelene ekonomije u različitim oblastima, a takođe, razvoj zelene ekonomije sa svoje strane podstiče razvoj organskog sektora. Navedenu međuzavisnost organske poljoprivrede i zelene ekonomije potvrđuju mnogi primeri regiona/kontinenata i konkretnih zemalja u kojima se organska poljoprivreda vidno razvija, odnosno, napreduje u pogledu površina, broja proizvođača ili rasta prometa organskih proizvoda, a gde se istovremeno i koncept zelene ekonomije sve više protežira u teoriji i privrednog praksi, kao i strateškim dokumentima i propisima koji se odnose na ovo pitanje.

Zelena ekonomija, kao što sam njen naziv ukazuje, predstavlja koncept u okviru kojeg se nastoje balansirati ekološka i ekonomska dimenzija razvoja, što istovremeno ukazuje i na kompatibilnost zelene ekonomije sa održivim razvojem, pa prema tome i težnjom za rešavanjem problema klimatskih promena. Pritom, ekonomski instrumenti, mere i mehanizmi ekološke politike imaju važnu ulogu u tom procesu. Zelena ekonomija nije identičan koncept sa održivim razvojem, ali upravo ekološka i ekonomska komponenta održivog razvoja se na ovaj način stavljaju u prvi plan, jer je u savremenim uslovima sasvim jasno da ekonomski razvoj umnogome utiče na visinu ulaganja u zaštitu životne sredine, što je i jedan od pokazatelja koliko društvo brine o prirodi i njenim sastavnim elementima. Ukoliko postoji jasna, dobro koncipirana ekološka politika, koja se spro-

vodi u praksi, doprinoseći ekonomskom razvoju uz zaštitu životne sredine, pri čemu se dosta ulaže u zaštitu životne sredine, jasno je da se na taj način istovremeno brine i o ekonomskim i o ekološkim aspektima razvoja, što spada u osnovne zahteve održivog razvoja. Ekološki prihvatljivi načini ekonomskog razvoja, odnosno, ekonomski prihvatljivi modeli ekološke proizvodnje ili pružanja eko-usluga, sve se više istražuju i potenciraju u strateškim dokumentima i praksi, a sve je atraktivniji i termin „ozeleňavanje ekonomije“, koji svoju primenu ima u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, turizmu, proizvodnji i potrošnji energije itd. Podstiču se zelena radna mesta, zelene investicije, bankarstvo, računovodstvo, zelena gradnja, arhitektura, transport, upravljanje otpadom, vodama, zemljištem, šumama, zelene inovacije, rekultivacija, bioekonomija i cirkularna ekonomija. Pored ekonomske isplativosti i ekološkog značaja ovakvog pristupa razvoju, kao bitni faktori razvoja zelene ekonomije izdvajaju se i sledeći: raspoloživi prirodni resursi, strateški pravci razvoja, stepen razvijenosti svakog konkretnog područja, jake i jasno usmerene institucije, zakonska regulativa, izdvojene subvencije za zelenu ekonomiju, intenziviranje investiranja privatnog kapitala u zelene privredne sektore, međunarodna, odnosno, prekogranična saradnja, širi društveni interesi razvoja zelene ekonomije, poput, smanjenja siromaštva, unapređenja zdravlja ljudi itd. Koncept zelene ekonomije insistira, pre svega, na tome da se ekonomski rast i razvoj odvijaju uz izraženu ekološku odgovornost, pri čemu se, ipak, očekuju i drugi prateći pozitivni efekti ovakvog pristupa razvoju, koji nisu ekološko-ekonomske prirode, već socijalne. Oprezan pristup životnoj sredini, odnosno, smanjenje pristiska na životnu sredinu, upravo je jedan od principa zelene ekonomije, pri čemu se potencira:

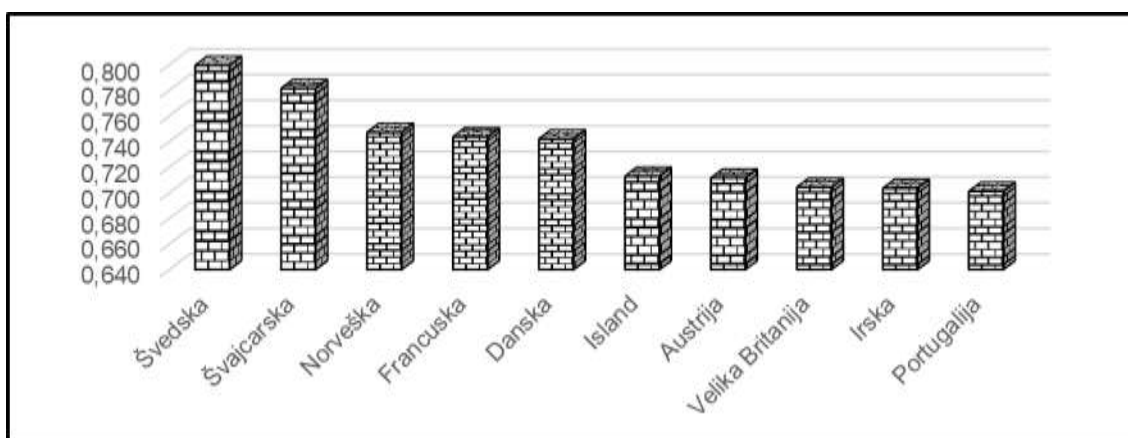
otklanjanje negativnih ekoloških posledica, odgovornost zagađivača, održiva proizvodnja i potrošnja, strateška saradnja i integralno upravljanje u razvoju zelene ekonomije, ekološki prihvatljiv ekonomski rast sa zelenim radnim mestima i sl.

Evropska unija (EU) je dobar primer snažnog podsticanja zelene ekonomije, što potvrđuju Strategija Evropa 2020 (pametna, održiva, inkluzivna razvoj), Zeleni dogovor (Green Deal) i druga strateška dokumenta, studije, inicijative i mere podrške zelenim sektorima u Uniji. Navedeno potvrđuje i Globalni indeks zelene ekonomije (Global Green Economy Index - GGEI), koji je, sa svojih 18 indikatora, za 2022. godinu, u pojedinim zemljama EU (poput Švedske, Francuske i Danske) među najvećim u svetu, odnosno, najpovoljniji iznos i trend beleži, dok se, nasuprot tome, Kina rangira čak na 58. mestu (iako beleži veoma zapaženi rast površina organskog poljoprivrednog zemljišta), SAD je na 38. mestu (iako predstavlja istovremeno i najveće tržište organskih proizvoda), Indija na 144. mestu, a Srbija na 81. mestu od 160 posmatranih zemalja – Slika 2 (Dual Citizen, 2023). Istovremeno, usled intenzivnog korišćenja prirodnih resursa i raznih zagađenja, Kina beleži i najveći ukupni ekološki otisak (total ecological footprint), a za Kinom slede SAD, Indija itd., što je na Slici 3 i prikazano najtamnijom bojom. Pritom, Srbija je u pogledu ekološkog otiska na 80. mestu od oko 200 država i posmatranih područja. Dakle, EU je najupečatljiviji primer istovremenog rasta organskog sektora i zelene ekonomije. Za razliku od EU, neke druge zemlje beleže veliki napredak u pogledu razvoja organskog sektora, na strani ponude ili tražnje, ali istovremeno, nasuprot tome, ostvaruju i najveći pritisak na životnu sredinu i prirodne resurse, na šta ukazuje ekološki otisak, kao i drugi indikatori. Pritom, razvoj organske proizvodnje i potrošnje, svakako, doprinosi smanjenju velikog pritiska

na ekosisteme, pa prema tome, doprinosi održivom razvoju i podržava razvoj zelene ekonomije, jer bi bez organske proizvodnje upravo taj stepen ugrožavanja kvaliteta prirodne sredine bio zasigurno još mnogo veći, kao i ekološki otisak. Organska poljoprivreda, prema tome, na svojevrsni način zaista štedi resurse, u cilju njihovog dugoročnog korišćenja, očuvanja zdravlja ljudi, biljaka i životinja na planeti, shodno principima zelene ekonomije i održivog razvoja.

Organska poljoprivreda, kao što EU i druge zemlje potvrđuju, pozitivno utiče na održivi razvoj i podstiče ekološku ekonomiju, ali pritom, ipak, nije jedini faktor koji determiniše razvoj zelene ekonomije, jer veliki broj drugih internih i eksternih, globalnih i lokalnih, ekonomskih i neekonomskih faktora, umnogome opredeljuje pravce i intenzitet razvoja zelene ekonomije, pa je stoga značajno ubuduće ih detaljno proučavati i bolje koordinisati, u cilju ostvarenja ekonomskih, ekoloških i širih društvenih ciljeva razvoja.

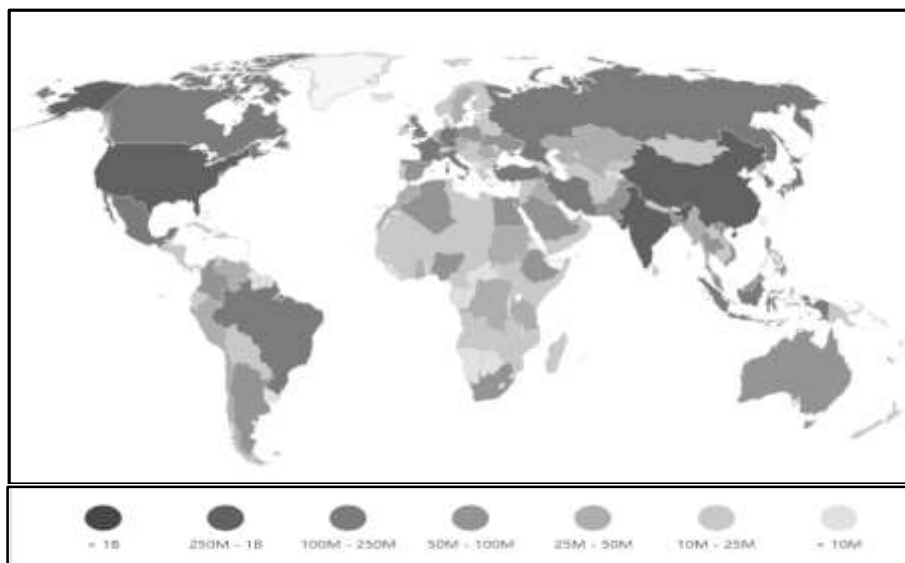
Organska poljoprivreda, u kontekstu zelene ekonomije i održivog razvoja, globalno i dugoročno posmatrano ima brojne prednosti u odnosu na konvencionalnu poljoprivredu, dok se pozitivan efekat slabije uočava kratkoročno, a naročito sa aspekta ekonomije obima, maksimizacije profita u kratkom roku i sličnih pokazatelja na kojima danas insistiraju ekonomski uspešni poljoprivrednici sa velikim posjedima i velika preduzeća u agrobiznisu. Shodno tome, tranziciju ka zelenoj ekonomiji, treba značajnije usmeriti ka ekonomskim subjektima u agraru, u smislu da ove aktere treba snažnije motivisati da pređu na organske metode proizvodnje. Navedeno, naravno, zahteva podsticajnu ekonomsku i ekološku politiku, odnosno, kreiranje stimulaturnijeg ambijenta za organski sektor, u smislu povećanja atraktivnosti organskih proizvoda, kako za proizvođače, tako i za potrošače.

Slika 2 - Globalni indeks zelene ekonomije (GGEI), 2022. (rangiranje 10 najboljih zemalja)

Figure 2 - Global Green Economy Index (GGEI), 2022 (rank of top 10 countries)

Izvor / Source: na osnovu Dual Citizen, 2023.

Slika 3 - Ukupni ekološki otisak u svetu, posmatrano po državama
Figure 3 - Total ecological footprint in the World by country
Napomena: Najtamnije nijanse predstavljaju najveći ekološki otisak.
Izvor / Source: Global Footprint Network, 2023.

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Teorija, već relativno dugo, sa različitih aspekata potencira brojne prednosti i veliki društveni značaj organske poljoprivrede. Osim toga, agroprivredna praksa i tržišta mnogih zemalja, kako na strani ponude, tako i na strani tražnje, potvrđuju da organski proizvodi postaju sve češća opcija koju biraju poljoprivredni proizvođači i potrošači hrane, kao i drugih neprehrambenih poljoprivrednih proizvoda. Podsticanjem organske poljoprivrede, direktno ili indirektno, podstiču se održivi razvoj i zelena ekonomija. Sve većoj popularnosti zelene ekonomije doprinosi i velika promocija organske poljoprivrede u savremenim uslovima. Pritom su koncept organske proizvodnje i zelene ekonomije međusobno kompatibilni u procesu realizacije koncepta održivog razvoja i težnje za rešavanjem globalnih ekoloških problema, koji danas predstavljaju ogromno ograničenje za sveukupni društveno-ekonomski razvoj na nacionalnom i širem međunarodnom nivou. Rezultati istraživanja u ovom radu upravo potvrđuju da je, globalno posmatrano, organska poljoprivreda jedna od bitnijih determinanti razvoja zelene ekonomije. Naime, organski sektor je neophodno jačati, jer se njegovim razvojem istovremeno podstiče razvoj zelene ekonomije, kao faktora održivog razvoja i rešavanja globalnih ekoloških problema. Time se potvrđuje i polazna hipoteza u radu da ukoliko se organska poljoprivreda dinamičnije razvija, podstiče se i brži razvoj zelene ekonomije. Razvoj organske poljoprivrede nesumnjivo predstavlja bitan element održivog razvoja i zelene ekonomije, što sa više stanovišta potvrđuju teorija i praksa. Pritom su prirodni resursi i životna sredina, odnosno, njihovo

racionalno korišćenje, najbitnije zajedničke tačke realizacije navedenih koncepata, što svakako, treba biti praćeno i brigom o ekonomskim ciljevima i socijalnoj komponenti u težnji ka dugoročnoj uspešnosti razvoja. Za razliku od EU, u kojoj se ostvaruje istovremeni rast i velika kompatibilnost organskog sektora i zelene ekonomije, uočava se da neke druge države imaju najveće učešće u organskoj proizvodnji ili potrošnji organskih proizvoda u svetu, a istovremeno spadaju i u najveće zagađivače, vršeći veliko iscrpljivanje prirodnih resursa i životne sredine. U tom slučaju, orijentacija na organski sektor, svakako, u velikoj meri doprinosi održivom razvoju i zelenoj ekonomiji, jer bi u tim zemljama bez organske proizvodnje i potrošnje upravo taj pritisak na ekosisteme zasigurno bio znatno veći i intezivnije ugrožavao zdravlje živih bića i sveukupni kvalitet biosfere. Shodno tome, sugeriše se organska proizvodnja, odnosno, organska poljoprivreda, kao jedan od faktora koji može doprineti očuvanju prirode na planeti, odnosno, dati svoj doprinos razvoju zelene ekonomije i održivosti svih relevantnih segmenata u privredi i društvu, ublažavajući pritisak na prirodne resurse i životnu sredinu, naročito u sredinama koje karakteriše veliko iscrpljivanje raspoloživih resursnih potencijala. Pritom, očuvanje kapaciteta ekosistema za dugoročni ekonomski razvoj predstavlja, nesumnjivo, bitan cilj na globalnom i nižim nivoima razvoja, što je istovremeno i usmerenje ekološke ekonomije, u smislu težnje da se ostvari balansirano realizovanje ekoloških, odnosno, zelenih ciljeva sa ekonomsko-finansijskim ciljevima, a u pravcu dostizanja prihvatljivog stepena privrednog rasta i visokog kvaliteta života na planeti.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Akhmetshina, L., Sergeev, A. & Mottaeva, A. (2019). Influence of organic agriculture on the development of green economy. *E3S Web of Conferences*, 91, 06008, EDP Sciences, France, doi:10.1051/e3sconf/20199106008.
- [2] Brady, M. P., Granatstein, D. & Kirby, E. (2023). Survival and growth of organic farms over the long-run. *Journal of Agricultural and Applied Economics Association*, 1-15, doi:10.1002/jaa2.53
- [3] Chaaben, N., Elleuch, Z., Hamdi, B. & Kahouli, B. (2022). Green economy performance and sustainable development achievement: empirical evidence from Saudi Arabia. *Environment, Development and Sustainability*, doi:10.1007/s10668-022-02722-8
- [4] Cidón, C. F., Figueiró, P. S. & Schreiber, D. (2021). Benefits of Organic Agriculture under the Perspective of the Bioeconomy: A Systematic Review. *Sustainability*, 13, 6852. doi:10.3390/su13126852
- [5] Dašić, G. & Anufrijević, A. (2022). Zelena ekonomija kroz prizmu digitalne transformacije. *Ecologica*, 29(107), 331-336. doi:10.18485/ecologica.2022.29.107.5
- [6] Dhingra, I. C. (2021). *Green Economy: Opportunities and Challenges. An International Perspective*, Routledge, doi:10.4324/9781003206729
- [7] Dimić, M., Gajdobranski, A. & Paunović, S. (2023). Zelena ekonomija - pokretač ekonomskog razvoja nakon pandemije Kovid-19. *Ecologica*, 30(109), 99-106. doi:10.18485/ecologica.2023.30.109.14
- [8] Dual Citizen (2023). *Global Green Economy Index (GGEI)*, Dual Citizen, New York, NY, <https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/>
- [9] EC (2023). Organic farming, European Commission, <https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/>
- [10] Gambelli, D., Vairo, D., Cuoco, E. & Zanolli, R. (2023). The role of stakeholder involvement in EU research and innovation policy: a case study of Technology Platform Organics. *Organic Agriculture*, 13, 293-308.
- [11] Georgeson, L., Maslin, M. & Poessinouw, M. (2017). The global green economy: a review of concepts, definitions, measurement methodologies and their interactions. *Geo: Geography and Environment*, 4 (1), e00036, doi:10.1002/geo2.36
- [12] Ghosh, R. & Ghosh, A. (2023). Conventional farmers' attitude toward the organic farming: a study on North 24 Parganas, West Bengal, India. *Organic Agriculture*, doi:10.1007/s13165-023-00433-6
- [13] Global Footprint Network (2023). Total ecological footprint of country's population (in global hectares), GFN, Switzerland & USA, <https://data.footprintnetwork.org/>
- [14] Ilić, V., Despotović, D. & Ristić, L. (2020). The role and importance of modern ICT aided education in the development of ecological production. *Fresenius Environmental Bulletin*, 29(12A), 11667-11676.
- [15] Lin, Z., Meng, X., Huangxin, C., Yuexinyi, L. & Shuiguang, C. (2022). Globalization, Green Economy and Environmental Challenges: State of the Art Review for Practical Implications. *Frontiers in Environmental Science*, 10, doi:10.3389/fenvs.2022.870271
- [16] Lotter, W. D. (2003). Organic Agriculture. *Journal of Sustainable Agriculture*, 21(4), 59-128, doi:10.1300/J064v21n04_06
- [17] Merino-Saum, A., Clement, J., Wyss, R. & Baldi, M. G. (2020). Unpacking the Green Economy concept: A quantitative analysis of 140 definitions. *Journal of Cleaner Production*, 242, 118339, doi:10.1016/j.jclepro.2019.118339
- [18] OECD (2016). What does organic farming mean for green growth?. Farm Management Practices to Foster Green Growth, OECD Publishing, Paris, doi:10.1787/9789264238657-5-en
- [19] Pearce, D., Markandya, A. & Barbier, E. (1989). *Blueprint for a Green Economy: A Report*. Earthscan, London.
- [20] Prodanović, R., Bojat, N., Brkić, I., Đurić, K. & Ivanišević, D. (2023). Efekti klimatskih promena na profitabilnost u biljnoj proizvodnji. *Ecologica*, 30(109), 107-114. doi:10.18485/ecologica.2023.30.109.15
- [21] Ristić, L., Despotović, D. & Veselinović, P. (2023). Implementing sustainable agriculture and rural development concept in the EU and Serbia. In: Sustainable agriculture and rural development (pp. -364), Institute of Agricultural Economics, Belgrade.
- [22] Serbia Organica (2023). Šta je organska proizvodnja i koji su njeni principi, Serbia organika – Nacionalna organizacija za organsku proizvodnju, Beograd, <https://serbiaorganica.info>
- [23] Suchy, A., Anderson, E., Fork, M., Lin, L., Locke, D., Groffman, P., Grove, M., LaDeau, S. L. & Rosi, E. (2023). More green, fewer problems: landcover relates to perception of environmental problems. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 21, 124-130, doi:10.1002/fee.2596

- [24] Šeremešić, S., Vojnov, B., Manojlović, M., Milošev, D., Ugrenović, V., Filipović, V. & Babec, B. (2017). Organska poljoprivreda u službi biodiverziteta i zdravlja. *Annals of Agronomy*, 41(2), 51-60.
- [25] UNEP (2023). Green Economy, United Nations Environment Programme, Nairobi, Kenya.
- [26] Veselinović, P., Despotović, D. & Ristić, L. (2022). Agricultural policy as an element of sustainable rural development of the Republic of Serbia. In: Sustainable agriculture and rural development (pp. 121-130), Institute of Agricultural Economics, Belgrade.
- [27] Veselinović, P., Ristić, L. & Despotović, D. (2021). Digitalization of rural areas and precision agriculture. In: *Sustainable agriculture and rural development* (pp. 278-284), Institute of Agricultural Economics, Belgrade.
- [28] Voumik, L. C. & Shah, G. H. (2014). A green Economy in the Context of Sustainable Development and Poverty Eradication: What are the Implications for Bangladesh? *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(3), 119-131.
- [29] Vujičić, M., Pajić, L., Vukićević-Đorđević, Lj. (2006). Nova politika ruralnog razvoja EU, održiva poljoprivreda i zaštita životne sredine. XI Međunarodni naučni skup "Vlasinski susreti 2005", Vlasina - Ruralni razvoj i zaštita životne sredine (str. 60-66), Zavod za sociologiju razvoja sela, Beograd.
- [30] Willer, H., Schlatter, B. & Trávníček, J. (2023). *The World of Organic Agriculture, Statistics and Emerging Trends 2023*, FiBL, Frick & IFOAM-Organics International, Bonn.
- [31] Yan, Z., Xiong, C., Liu, H., Singh, B. K. (2022). Sustainable agricultural practices contribute significantly to one health. *Journal of Sustainable Agriculture and Environment*, 1, 165-176.
- [32] Zakon o organskoj proizvodnji, "Sl. glasnik RS", br. 30/2010 i 17/2019 - dr. zakon.